

Секція 2. ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ

УДК 330.46:338.2(477)

РЕГИОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

М.В. Чорна, Т.Б. Кушнір, О.С. Маковоз

Розглянуто проблеми економічної безпеки регіону як фундаменту загальнодержавної безпеки, визначено сучасні особливості економічної безпеки держави, на основі аналізу існуючих концепцій узагальнено та виділено основні напрями оцінки економічної безпеки регіону з урахуванням специфіки трансформаційних процесів у економіці України.

Ключові слова: безпека, регіон, децентралізація, регіоналізація.

РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

М.В. Черная, Т.Б. Кушнир, А.С. Маковоз

Рассмотрены проблемы экономической безопасности региона как фундамента общегосударственной безопасности, определены современные особенности экономической безопасности государства, на основе анализа существующих концепций обобщены и выделены основные направления оценки экономической безопасности региона с учетом специфики трансформационных процессов в экономике Украины.

Ключевые слова: безопасность, регион, децентрализация, регионализация.

REGIONAL DIMENSION ECONOMIC SECURITY STATE

M. Chorna, T. Kushnir, O. Makovoz

The problems of economic security of the region as the base of national safety are considered, modern features of economic security of the state are determined, the basic areas of estimation of economic security of the region are generalized and marked on the base of analysis of existent conceptions with taking into account the specific of transformation processes in the economy of Ukraine. The reasons of origin of most threats have clear regional character on the modern

stage; it stipulates the necessity of research of economic security exactly at regional level. Transformation of social and economic model of society at the terms of globalization defines the necessity for regions to form their own conception of economic security and strategy of its providing. Economic security is a complex concept which represents the complicated system of economic, legal, administrative and political relations on the different levels of public production – at level of micro- and macroeconomics. It foresees the analysis of economic position of enterprises, industries, regions and country on the whole, and that is why it should be considered in the aggregate of sectoral and territorial relations. Systematization and accounting of regional aspect of economic security of the state allow timely and more exactly to define directions of such economic development which creates terms for the successful functioning, felicitous opposition to the influence of internal and external threats for national economy as a whole. It is necessary to form the effective multilevel system «state-region-enterprise» for the decision of certain modern domestic problems of economic security of the country.

Keywords: *security, region, decentralization, regionalization.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі розвитку України за умов значної активізації негативних зовнішніх впливів і внутрішніх трансформацій економічних систем виникає потреба в безпеці як окремого підприємства, регіону, так і держави в цілому. Активно відбуваються процеси децентралізації державної влади та регіоналізації національної економіки. Потребує вдосконалення система моніторингу стану національної безпеки України, зокрема шляхом запровадження показників стану економічної безпеки з урахування регіонального аспекту – збору, обробки та аналізу інформації про розвиток ситуації в різних сферах регіональної безпеки за визначеними показниками (індикаторами) стану національної безпеки, оцінки ситуації, прогнозування її розвитку й можливих негативних наслідків.

Можливості державного рівня влади мають значні обмеження та розповсюджуються на забезпечення захисту від найважливіших небезпек загального характеру. У той же час окремі підприємства в процесі функціонування зіштовхуються з широким спектром можливих ризиків і небезпечних ситуацій, значна частина яких має виражений регіональний (локальний) характер. Систематизація та врахування регіонального аспекту економічної безпеки держави дозволить своєчасно та більш точно визначити напрямки такого господарського розвитку, за якого б створилися привабливі умови для успішного функціонування, вдалого протистояння впливу внутрішніх і зовнішніх загроз національній економіці загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми визначення економічної безпеки, її ролі, стану та місця в розвитку

країни в науковій літературі розглядалися досить детально протягом тривалого часу. Серед західних дослідників тематикою економічної безпеки як основи стійкого розвитку національного господарства займалися Е. Андерсон, В. Бекерман, Д. Ламбер та ін. У своїх працях вони досліджують сутність поняття економічної безпеки, рівні та складові, проблеми оцінювання її стану, показники цієї оцінки тощо.

Дослідження різноманітних аспектів економічної безпеки знайшли відображення в багатьох працях провідних українських та російських науковців: Л. Абалкіна [1], А. Архипова [2], О. Головченко [3], М. Герасимова, Д. Ковальова [5], О. Кукліна, Я. Жаліла [6], А. Степаненко [8], Т. Сухорукової, О. Татаркіна [7], Л. Шевченко [4] та багатьох інших.

Однак за всі важливості проведених досліджень єдиної думки стосовно узагальнення та виділення основних напрямків економічної безпеки регіону з урахуванням специфіки трансформаційних процесів у економіці України, досі не вироблено. До того ж актуалізується ця проблематика на фоні зниження рівня життя населення під впливом економічної кризи та військово-політичного конфлікту в державі.

Мета статті. Метою дослідження є визначення сучасного стану економічної безпеки держави з урахуванням регіонального аспекту та систематизація існуючих підходів щодо напрямків економічної безпеки регіонів України в умовах активації процесів децентралізації та регіоналізації в національному господарстві.

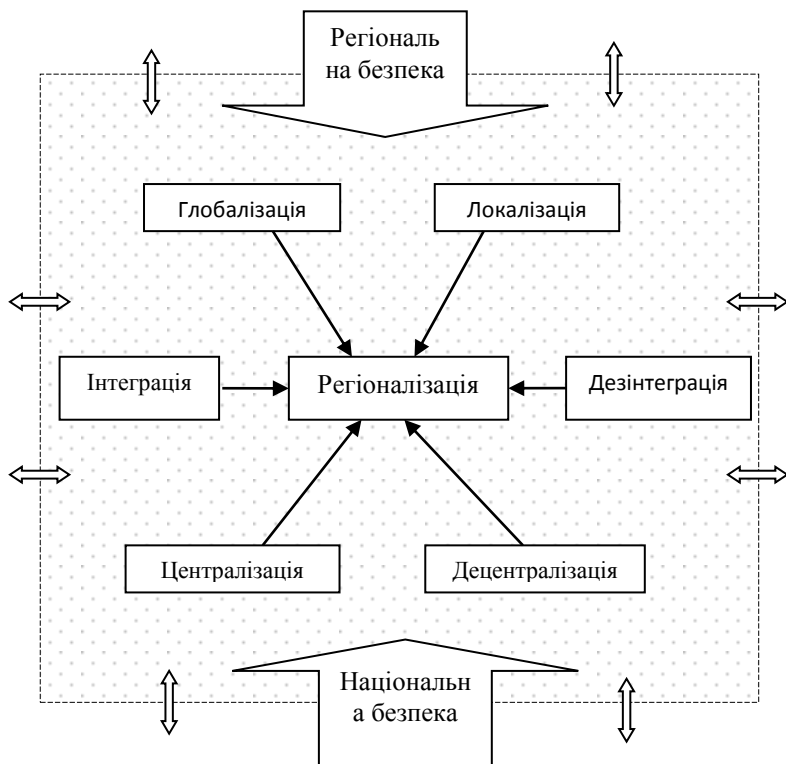
Виклад основного матеріалу дослідження. Відкритість національної та регіональної економік, поглиблення ринкових відносин, зміна форм власності, методів управління визначають необхідність забезпечення стійкого розвитку економіки та постійного моніторингу соціально-економічних процесів. Сучасна ринкова економіка України не має достатньо ефективного механізму взаємодії економічних об'єктів на різних рівнях. Стабільність економіки держави передбачає надійність кожного з елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної діяльності суб'єктів ринку, здатність до розвитку й прогресу, що забезпечує економічну безпеку. Найбільших змін у сучасній економіці зазнала, перш за все, торговельна діяльність. Торгівля, що є сполучною ланкою між різними галузями національного господарства, не залишилася поза державного регулювання. Слід зазначити, що економічна безпека є базою успішного функціонування суб'єктів господарювання, у тому числі й торговельних підприємств у регіоні, яка відповідатиме сучасним умовам соціально-орієнтованого ринкового середовища.

Багато відомих науковців підкреслюють, що основу безпеки країни становить її цілеспрямована діяльність щодо забезпечення необхідних умов для довгострокової підтримки конкурентних переваг пріоритетних галузей національної економіки, в першу чергу на зовнішніх ринках завдяки перманентному розвитку основних напрямків економічної діяльності [1–6]. Так, А. Архипов, О. Городецький та Б. Михайлов розглядають економічну безпеку як «здатність економіки забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб на національному й міжнародному рівнях. Іншими словами, економічна безпека являє собою сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, що сприяють ефективному динамічному зростанню національної економіки, її здатності задовольняти потреби суспільства, держави, індивіда, забезпечувати конкурентоспроможність на зовнішніх ринках, гарантувати від різного роду погроз і втрат» [2, с. 42].

У сучасній науковій літературі поняття «економічної безпеки» трактується по-різному. Іноді під економічною безпекою системи розуміють сукупність властивостей стану її підсистем, які забезпечують досягнення цілей усієї системи. Відомий академік Л.І. Абалкін стверджує: «Економічна безпека – це стан економічної системи, який дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно та вирішувати соціальні завдання і за якого держава має можливість розробляти й втілювати в життя незалежну економічну політику» [1]. Колектив авторів під керівництвом професора Л.С. Шевченко в монографії «Економічна безпека держави: сутність та напрями формування» констатують, що «економічну безпеку взагалі треба розглядати як найважливішу якісну характеристику економічної системи, що визначає здатність підтримувати послідовну реалізацію національно-державних інтересів, стійку дієздатність господарських суб'єктів, нормальні умови життєдіяльності населення» [4, с. 11]. Проаналізувавши наведені та інші існуючі підходи, ми встановили, що незважаючи на деякі відмінності, у цілому науковці єдині у визнанні того, що на сучасному етапі функціонування вітчизняної економіки однією з умов досягнення стійкого розвитку держави є забезпечення економічної безпеки підприємств. За таких умов перед підприємствами постає проблема створення інститутів і механізмів забезпечення їх економічної безпеки.

Як свідчить світовий досвід, високий рівень економічної безпеки є гарантією незалежності підприємства, визначальною передумовою стабільного розвитку [5]. Із погляду системного підходу економічна безпека підприємства, у тому числі й торговельного, є складною багаторівневою системою, яка об'єктивно потребує захищеності життєво важливих інтересів усіх її елементів на різних

рівнях ієрархії управління: держави, регіону, галузі, підприємства й окремого працівника. На сучасному етапі причини виникнення більшості загроз мають чіткий регіональний характер, що обумовлює необхідність дослідження економічної безпеки саме на регіональному рівні. Трансформація соціально-економічної моделі суспільства за умов глобалізації (рис.) визначила необхідність для регіонів формувати власну концепцію економічної безпеки та стратегії її забезпечення.

**Рис. Соціально-економічна модель суспільства
(розроблено авторами)**

Традиційно регіон розглядається науковцями з позиції різних підходів, а саме:

– системного – як підсистема національної економіки, тобто сукупність властивостей економічної системи регіону, що забезпечують стабільність, стійкість і поступовість розвитку регіону,

певну незалежність та інтеграцію з економікою держави в умовах дії різного роду дестабілізуючих загроз [7, с. 56];

– адміністративно-територіального – як територіальна одиниця, тобто сукупність поточного стану, умов і факторів, що характеризують стабільність, стійкість і поступовий розвиток економіки регіону, певну незалежність та інтеграцію з економікою країни, що виражається в таких її проявах:

1) можливість проводити власну економічну політику в межах державної політики;

2) здатність самостійно здійснювати економічні заходи щодо попередження, локалізації соціально-вибухових ситуацій у регіоні, пов'язаних із локальними економічними проблемами або економічними прорахунками на державному рівні;

3) можливість надавати допомогу іншим регіонам, нестабільна економічна ситуація яких може негативно впливати на економічні інтереси регіону;

4) можливість підтримувати відповідність діючих на території економічних нормативів загальноприйнятим у світовій практиці та/або затвердженим для території на визначений період часу, що сприятиме збереженню або покращенню рівня життя населення [8, с. 48].

Підкреслимо, що економічна безпека є комплексним поняттям, яке відображає складну систему економічних, правових, адміністративних і політичних відносин на різних рівнях суспільного виробництва – на рівні мікро- і макроекономіки. Вона передбачає аналіз економічного стану підприємств, галузей, регіонів і країни в цілому, а тому її доцільно розглядати в сукупності з галузевотериторіальними відносинами.

Доцільно погодитися з колективом науковців під керівництвом В.А. Богомолва [9] щодо дуалістичного погляду на сутність регіональної безпеки. Так, регіональна економічна безпека, з одного боку може розглядатися як альтернатива до загальнодержавної, а з іншого – як її доповнення та конкретизація щодо окремих цілей (загальних і конкретних), що сприяє комплексному підходу до вирішення соціально-економічних проблем. Економічна безпека регіонів на сучасному етапі набуває все більшого значення, що обумовлено ускладненням локальних проблем та неможливістю їх ефективного вирішення з центру. У розвинутих країнах світу відбувається значна децентралізація управління, передача повноважень на місця, що сприяє розвитку самоврядування та самостійному розв'язанню різнопланових регіональних проблем як економічного, так і соціального характеру. Досвід розвинутих країн засвідчує позитивні результати такого підходу. Місцеві органи

управління значно швидше забезпечують досягнення встановлених цілей шляхом повного врахування особливостей регіону, ефективного використання природних ресурсів тощо.

Висновки. Грунтуючись на результатах дослідження існуючих підходів до визначення економічної безпеки та її сучасної специфіки було встановлено, що:

- сталий розвиток держави можливий лише за умови забезпечення економічної безпеки підприємств. При цьому економічна безпека підприємства є основою його успішного функціонування в регіоні;
- економічна безпека держави має тісний двобічний зв'язок та взаємозалежність із економічною безпекою регіонів;
- значна частина причин виникнення більшості загроз має регіональний характер;
- для підвищення ефективності національної економіки необхідна децентралізація управління, передача повноважень на місця, розвиток самоврядування тощо.

Для вирішення визначених сучасних вітчизняних проблем економічної безпеки необхідно формування її ефективної багаторівневої системи «держава-регіон-підприємство». Вирішення цього завдання планується здійснити в наступних публікаціях авторів.

Список джерел інформації / References

1. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л. И. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 12.

Abalkyn, L.Y. (1994), “Economic security of Russia: threats and their reflection” [“Ekonomycheskaia bezopasnost' Rossyy: uhrozy y ykh otrazhenye”], *Voprosy ekonomyky*, № 12, p. 12.

2. Архипов А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 36–44.

Arhipov, A., Gorodetsky, A., Mikhailov, B. (1994), “Economic security: assessment, problems, methods, software” [“Ekonomycheskaya bezopasnost': otsenka, problemi, sposobi ikh obespecheniya”], *Voprosy ekonomyky*, № 12, pp. 36-44.

3. Головченко О. М. Економічна безпека регіону в гарантуванні стабільності національної економіки : монографія / О. М. Головченко. – Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2008. – 399 с.

Holovchenko, O.M. (2008), “The economic security of the region in ensuring the stability of the national economy” [“Ekonomichna bezpeka rehionu v harantuvannya stabil'nosti natsional'noyi ekonomiky”], *Bukayev Vadym Viktorovych, Odesa*, 399 p.

4. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / Л. С. Шевченко [та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. – Х. : Право, 2009. – 312 с.

Shevchenko, L.S., Gritsenko, O.A., Makuha, S.M. (2009), “Economic security of the state: the nature and directions of forming” [“Ekonomiczna bezpeka derzhavy: sutnist' ta napryamy formuvannya”], *Kh., Pravo*, 312 p.

5. Ковальов Д. Економічна безпека підприємства / Д. Ковальов, Т. Сухорукова // Економіка України. – 1998. – № 10. – С. 48–52.

Koval'ov, D., Sukhorukova, T. (1998), “Economic security company” [“Ekonomiczna bezpeka pidpryyemstva”], *Economy of Ukraine*, № 10, pp. 48-52.

6. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: монографія / Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 2003. – С. 53–87.

Zhalilo, Ya. A. (2003), “Economic Strategy states: theory, methodology, practice” [“Ekonomiczna stratehiya derzhavy: teoriya, metodolohiya, praktyka”], *Kyiv, NISD*, pp. 53-87.

7. Мониторинг экономической безопасности регионов как условие стабильного развития / А. И. Татаркин [и др.] ; под науч. ред. акад. РАН А. И. Татаркина, д.э.н. А. А. Куклина. – Екатеринбург : Институт экономики УрО РАН, 2009. – 98 с.

Tatarkin, A.I., Kuklin, A.A., Myzin, A.L., Bogatirev L.L. (2009), “Monitoring the economic security of the regions as a condition for sustainable development” [“Monytorynh ekonomycheskoy bezopasnosti rehyonov kak uslovye stabyl'noho razvytyya”], *Institute of Economics of UB RAS, Ekaterinburg*, 98 p.

8. Степаненко А. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів / А. Степаненко, М. Герасимов // Регіональна економіка. – 2002. – № 2. – С. 39–54.

Stepanenko, A., Herasymov, M. (2002), “Evaluation of the economic security of Ukraine and its regions” [“Otsinka ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy ta yiyi rehioniv”], *Regional Economics*, № 2, pp. 39-54.

9. Богомолов В. А. Экономическая безопасность : учеб. пособ. для студентов ВУЗов, обучающихся по специальностям экономики и управления / В. А. Богомолов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 295 с.

Bogomolov V.A. (2009), “Economic security” [“Ekonomycheskaya bezopasnost”], *YuNYTY-DANA, M.*, 295 p.

Чорна Марина Віталіївна, д-р екон. наук, проф., економічний факультет, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Ключківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (066)1463292; e-mail: mv.1008@mail.ru.

Черная Марина Витальевна, д-р екон. наук, проф., экономический факультет, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Ключковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: (066)1463292; e-mail: mv.1008@mail.ru.

Chorna Maryna, PhD., Sc. Professor, Department of Economics, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkov, Ukraine, 61051. Tel.: (066)1463292; e-mail: mv.1008 @ mail.ru.

Кушнір Таміла Борисівна, канд. екон. наук, доц., докторант, економічний факультет, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (067)9793912; e-mail: titan1989@mail.ru.

Кушнір Таміла Борисовна, канд. екон. наук, доц., докторант, економічний факультет, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: (067)9793912; e-mail: titan1989@mail.ru.

Kushnir Tamila, Ph.D., Associate Professor, Doctoral student, Department of Economics, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: (067)9793912; e-mail: titan1989@mail.ru.

Маковоз Оксана Сергіївна, канд. екон. наук, факультет права та масових комунікацій, Харківський національний університет внутрішніх справ. Адреса: пр-т 50-річчя СРСР, 27, м. Харків, Україна, 61080. Тел.: (057)7398017, (095)4412405; e-mail: makoksana@ukr.net.

Маковоз Оксана Сергеевна, канд. екон. наук, факультет права и массовых коммуникаций, Харьковский национальный университет внутренних дел. Адрес: пр-т 50-летия СССР, 27, г. Харьков, Украина, 61080. Тел.: (057)7398017, (095)4412405; e-mail: makoksana@ukr.net.

Makovoz Oksana, Ph.D., Faculty of Law and Communication, Kharkiv National University of Internal Affairs. Address: 50-years of USSR avenue, 27, Kharkiv, Ukraine, 61080. Tel.: (057)7398017, (095)4412405; e-mail: makoksana@ukr.net.

*Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук А.С. Крутовою.
Отримано 1.08.2014. ХДУХТ, Харків.*

УДК 677.001.76

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТЕКСТИЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

М.В. Чорна, К.В. Доценко

Досліджено та узагальнено існуючі підходи до визначення суті поняття «інновація». Визначено особливості динамічного, результативного та якісного підходів, доведено необхідність їх комплексного застосування. Розглянуто специфіку текстильної промисловості та сучасні особливості її розвитку. Визначено проблеми, що стримують активізацію інноваційної діяльності у вітчизняній текстильній промисловості.

© Чорна М.В., Доценко К.В., 2014